

„Vadhajtások”

A debreceni Déri Múzeum két kiállításáról

Névelő növények – Rajzoló szépírók

➤ Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum, Debrecen

➤ 2012. június 16 – szeptember 30.

Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni

➤ Déri Múzeum, Debrecen

➤ 2012. július 25 – szeptember 9.

A debreceni Déri Múzeum majd két éve húzódó felújítása miatt az intézmény időszaki kiállításai eddig a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban kaptak helyet. Itt, a történeti és helytörténeti kiállítások sorába illeszkedve, szemléletében azonban azoktól messze elrugaskodva jött létre a *Névelő növények – Rajzoló szépírók* kiállítása. Konceptiója SZOBOSZLAI LILLA kurátor-muzeológus nevéhez köthető, s felvetésével szorosan kapcsolódik az anyaintézmény, a Déri Múzeum felújítása után elsőként megnyitott épületszárnyában rendezett *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni* című tárlatához. Mindkét válogatás a különböző művészeti ágak

közötti átjárhatóság jegyében fogant: a ma nagyon felkapott, ám ettől még nem kevésbé releváns interdiszciplináris megközelítés jelen esetekben a képzőművészet és az irodalom közötti „közlekedést” vizsgálja. A korábban megnyílt, Medgyessy múzeumbeli kiállítás alcímében is jelzi, hogy fókuszában a „rajzoló szépírók” állnak. A válogatásban 44 olyan magyar író, költő szerepel Csokonai VITÉZ MIHÁLYTÓL TÓTH KRISZTINÁIG,¹ akiktől irodalmi munkásságuk mellett képzőművészeti anyag is fennmaradt, vagy a kortársak esetében már publikált vagy éppen publikálatlan formában, de lehetett tudni ilyen típusú tárgyak vagy dokumentumok létezéséről. Nem kerültek a névsorba olyan alkotók, akik képzőművészként is marandó életművel bírnak. A kurátori vizsgálódás elsősorban nem az önálló műalkotásként is megálló műveket célozta meg, hanem azokat a vizuális megnyilatkozásokat, amelyek az adott

¹ A kiállítás Arany János, Ascher Oszkár, Babits Mihály, Balázs Béla, Bartis Attila, Boncza Berta, Csáth Géza, Csokonai Vitéz Mihály, Erdélyi József, Erdős Renée, Forgách András, Füst Milán, Gelléri Andor Endre, Háy János, Jékely Zoltán, Jókai Mór, Juhász Gyula, Kaffka Margit, Kazinczy Ferenc, Karinthy Frigyes, Kisfaludy Károly, Kiss József, Lénárd Sándor, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Nagy Endre, Nagy László, Oláh Gábor, Ottlik Géza, Petőfi Sándor, Petőfi Zoltán, Pilinszky János, Sarkadi Imre, Sárközi Márta, Szabó Lőrinc, Szijj Ferenc, Tandori Dezső, Tar Sándor, Tersánszky Józsi Jenő, Tóth Árpád, Tóth Krisztina, Török Sophie, Weöres Sándor és Zelk Zoltán műveinek felhasználásával jött létre.

Névelő növények – Rajzoló szépírók, kiállítási enteriőr, Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum, Debrecen, 2012 © fotó: Süli-Zakar Szabolcs

Névelő növények – Rajzoló szépirók, kiállítási enteriőr, Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum, Debrecen, 2012 © fotó: Süli-Zakar Szabolcs

szerző magánlevelezésének, naplójának, egy-egy kéziratának margóján, vagy esetleg különálló lapon szerepeltek. A lapszéli ábrák, spontán automatizmusok, tudattalanul firkált alkalmi rajzocskák, sebtében felvázolt krokik, kávéházi karikatúrák sorában megjelenő egy-két fotó sok esetben csak műfajában különbözik az előbbiektől, szándékában és megvalósulásában azonban nem. A kiállítás címének „Névelő növények” Tandori Dezső szójátékából ered, aki barátainak szóló magánleveleiben használta először a határozott névelő A és Z betűjéből formált falevél formájú rajzot. Tandori irodalmi növénykéje nemcsak jól csengő címként, hanem a kiállítás műfaji „vadhajtásait” reprezentáló vizuális mottóként is működik. A válogatás elvei önmagukban még nem jelentenek választóvonalat a jelenlegi kiállítás vagy egy hagyományos irodalomtörténeti tárlat anyaga között. Ami mégis képzőművészetivé teszi ezt a nem művészi szándékkal létrehozott rajzok-

BENCZÜR EMESE

Használati utasítás, 2012, vegyes technika, *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni*, Déri Múzeum, Debrecen, 2012 © fotó: Süli-Zakar Szabolcs

ból és fotókból konstruált tárlatot, az a bemutatás mikéntje. A rendezők lemondtak arról, hogy a hagyományos muzeológiai gyakorlatot követve magukat a dokumentumokat állítsák ki. Ahelyett, hogy felkínálnák azt a primér befogadói élményt, amelyet az originalitás aurája és a megszokások vezérelte kiállításlátogatói attitűdnek való megfelelés biztosít, a nehezebb utat választották. A sok hónapos kutatómunka során összegyűjtött és kiválogatott eredeti rajzok és fotók² csupán kiindulópontul szolgáltak azoknak a lapoknak a megszerkesztéséhez, melyek az installáció alapjául szolgálnak. Ezeken a sokszor egészen kisméretű, lapszéli ábrák a többszörösükre felnagyítva, s időnként szövegekkel – kéziratmásolatokkal vagy nyomtatott idézetekkel – társulnak. A hangsúly a szerkesztettség okán sokkal inkább a válogatás és a bemutatás gesztusára helyeződik, melyet Ferencz Marcell helyspecifikus installációja is aláhúz. A 12. Velencei Építészeti Biennálé magyar pavilonjának *Borderline Architecture* című installációját³ is jegyző építész a falak helyett a térben helyezte el a 300 darab 110×70 cm-es printet. A lapok egymás mögé felfüggesztve lebegnek egy enyhén átlós irányban kifeszített vékony drótpáron, kihasználva a kiállítótér 30 méteres hosszát. A számozott, a szerzők neve szerinti abc-sorrendben felakasztott printeket a nézők szabadon lapozgathatják, mint egy könyv lapjait. A végeredmény így egy önálló műnek is tekinthető képzőművészeti installáció, mely egy lapjaira hulló könyvet megidézve saját médiumával is reflektál a kurátori koncepció által felvetett műfaji átjárhatóságra. Az anyaintézményben rendezett tárlat témája az írás. Az öt másik várossal⁴ együttműködésben, az Európai Bizottság támogatásával megvalósult *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni* címen futó projekt a résztvevő városok nagymúltú intézményeinek⁵ gyűjteményeiből származó, eredeti dokumentumokból válogatva mutatja be az írott és nyomtatott betű történetét, bepillantást nyújtva az európai írástanulási módszerekbe és azok művelődéstörténeti fejlődésébe, a latin betűs írás mint ismeretközlő közeg történeti átalakulásába, kalligráfiai, tipográfiai, képi felhasználásába. Ezt a történeti anyagot, amely végigvándorolt a résztvevő hat város egy-egy intézményén, a debreceni kiállítást kurátorai, Szoboszlai Lilla és SÜLI-ZAKAR

² Az eredeti kéziratok őrzői a Déri Múzeum Irodalmi Gyűjteménye, az MTA Kézirattára, az OSZK Kézirattára, a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára és Művészeti Tára, a kortársak munkái pedig maguktól az alkotóktól származnak.

³ <http://borderlinearchitecture.com>

⁴ Debrecen mellett Arad, Barcelona, Brno, Strasbourg és Varsó vett részt az együttműködésben.

⁵ Strasbourgból a Nemzeti és Egyetemi Könyvtár Soennecken Gyűjteménye és az André Malraux Nagykönyvtár, Aradról az A.D. Xenopol Könyvtár, Barcelonából a Xavier Benguerel közkönyvtár, Brnóból a Jiří Mahen Könyvtár, Debrecenből pedig a Déri Múzeum és Irodalmi Múzeum, valamint a Református Kollégium Nagykönyvtára.

SZABOLCS 9-9 kortárs szépíró és képzőművész⁶ alkotásaival kiegészítve gyúrta érdekes és sokszínű tárlattá. A projekt eredeti felvetését, az írás kultúrtörténeti szerepének vizsgálatát a jelenre kiterjesztve olyan kortárs szerzőktől kértek kéziratokat, akik a mai napig használják a kézírást irodalmi gyakorlatukban, s olyan képzőművészekről kértek meglévő vagy új munkát, akiknek művészi eszköztárában kiemelt fontossággal bír a szöveg. A névsor egyik körben sem teljes, de a cél nem is ez volt. Az írók és költők

6 Kiállító szépírók: Borbély Szilárd, Dragomán György, Garaczi László, Lackfi János, Marno János, Szigy Ferenc, Tandori Dezső, Térey János, Tolnai Ottó. Kiállító képzőművészek: Baglyas Erika, Beniczúr Emese, Chilf Mária, Csontó Lajos, Gerber Pál, Molnár Dóra, Ráskai Szabolcs, Solt András, Vincze Ottó.

VINCZE OTTÓ
Relatív szerencse, 2012, installáció, *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni*, Déri Múzeum, Debrecen, 2012
© fotók: Süli-Zakar Szabolcs

kéziratlapjai azon kívül, hogy az alkotási folyamat közvetlen és kézzelfogható lenyomatai, elsősorban az írásképek és a kalligráfia, azaz vizuális vonatkozásai okán kaptak helyet a kiállításban. A kortárs képzőművészeti alkotások szerepeltetése ennél jóval komplexebb problémakört érint: a szöveg mint vizuális elem jelenlétét. A szöveget szavak, mondatok formájában az avantgárd integrálta a képzőművészet eszköztárába, művészi használatára az angolszász művészeti szakirodalom a textual art gyűjtőfogalmat használja.⁷ A szöveghasználat formái, szemiotikai és mediális keretrendszere művészeti stílusok, áramlatok, médiumok, alkotók és olykor művek szerint is változó. Jelen tárlat célkitűzéseit és dimenzióit mesz-sze meghaladta volna bármilyen erre vonatkozó, átfogó igényű válogatás, de a szöveges elem képzőművészeti használatának változatos lehetőségeit, s azok következményeit a vizuális percepcióban, illetve annak értelmezésében a most bemutatott anyag is változatosan illusztrálja. CSONTÓ LAJOS arte povera installációjának erodált szó-plasztikai esetében a médium a nyelvi jelentést befolyásoló tényezővé válik, BENICZÚR EMESE címkefüggönyének felirata saját médiumára utal vissza, míg BAGLYAS ERIKA sorozatának kínai kalligráfiái esetében a felrajzolt jelek konkrét jelentése még a művész számára is homályban maradt. VINCZE OTTÓ installációjában a szobrászati és a szöveges elemek kölcsönhatásából bontakozik ki a jelentés, GERBER PÁL szöveg-képein pedig a jelentés az elsődleges, a kép pusztán a közlés médiuma.

Mivel a művek jelentős része kifejezetten erre a kiállításra készült, néhány alkotó – CHILF MÁRIA, Csontó Lajos és Vincze Ottó – megragadta az alkalmat arra, hogy reflektáljon a Déri Múzeum felújítás utáni, műszaki és esztétikai anomáliákkal terhelt állapotára, melynek a múzeumszakmai körökben terjedő szóbeszéd

7 A textual art témakörében számos figyelemre méltó publikáció született, pl. Simon Morley: *Writing on the Wall: Word and Image in Modern Art*, University of California Press, Berkeley, 2003.; Nadine Monem (szerk.): *Art and Text*. London, 2009

CSONTÓ LAJOS
Kidobott szavak, 2012, installáció, részlet, *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni*, Déri Múzeum, Debrecen, 2012
© fotó: Csontó Lajos

BENCZÜR EMESE
Használati utasítás, 2012, részlet, vegyes technika, *Et lettera – Képeket írni, szavakat rajzolni*, Déri Múzeum, Debrecen, 2012 © fotó: Lukács Tihamér

kívül kézzelfogható jelei is megmutatkoztak a kiállítás megnyitásakor.⁸
A kortárs és a kultúrtörténeti anyag elege az arányérzék, a jó rendezés és a falakon elhelyezett, a nézői orientációt segítő szöveges magyarázatok révén olyan egységes kiállítással áll össze, amelyre kevés példát találunk a hazai muzeológiai gyakorlatban. A magyarországi kiállításrendezési praxisban az anyag kortárs vagy történeti mivolta határozza meg a rendezés és a prezentálás módját, a kétféle szemlélet között – sajnos – többnyire áthidalhatatlannak tűnő szakadék tátong. Az ebbe a helyzetbe nem beletörődő, az *Et lettera* és a *Névelő növények* kiállításban megmutatkozó innovatív kurátori szemlélet remélhetőleg követendő gyakorlatként és nem csak vadhajtsásként fog ezentúl érvényesülni a Déri Múzeum gyakorlatában, s talán más hazai múzeumokéban is.

⁸ Talán Vincze Ottó „hely(zet)specifikus” munkája (*Relatív szerencse*, 2012) reflektál a legegységelműben a kialakult helyzetre: a múzeum első emeleti, reprezentatív kupolaterében ismeretlen – „értelemszerűen” nem is jelenlévő – játékosok által, ismeretlen szabályok szerint folytatott fiktív(?) játék alakítja a múzeum(ok) hétköznapjait. A padlómintázat által kijelölt játékmezőn hevernek – némelyik a „talpán”, némelyik az oldalára dőlve – az egyes oldalakon múzeumépületekké alakított „dobókockák”, míg a kupolater szélén, a falnál elhelyezett négy kőpad zöld plüssborításán hamuból kimaszkolva-kirajzolva olvasható a négy – törvényileg feladatul szabott – múzeumi alapfunkció: GYŰJTÉS, MEGŐRZÉS, KIÁLLÍTÁS, PUBLIKÁLÁS. (ld. még Áfra János beszélgetését a képzőművésszel: <http://prae.hu/prae/articles.php?aid=53826&cat=6>)

Uszka Tekla

Csakis a természet határtalan tisztelete...

Gálhidy Péter: *Se szó*

➤ Molnár Ani Galéria, Budapest

➤ 2012. május 10 – június 22.

A Bródy Sándor utcai kis galériába lépve az a benyomásunk támadt, mintha lépté-kükben átdimenzionált – faragott –, természeti fragmentumok lennének „szét-szórva” a tér különböző pontjain. Letisztult, a klasszikusabb szobrászati vonalat képviselő formák: nem toladóak, nem egy utópisztikus koncepció telepszik a nézőre. Az anyag, a tér és a forma érzéki találkozásáról van inkább szó, ahol egy-fajta lassú, meditatív feltárási folyamat részeként a mesterségbeli problémák kerülnek előtérbe. A kiállítás lényegében a természet vízparti „tárgyaiból” indul ki: átalakít, de nem absztrahál, inkább egy sajátos építkező folyamat részeként keresi azok esszenciáját. A fehér falsíkok tökéletes háttérként szolgálnak az egyszerűsége törekvő látványhoz: a víztükrökből kinyúló hegy, a tüske, az erdő, a fűszál egységes formavilágot hordoznak, s állomásról-állomásra, léptékváltások során át vezetnek be a nézőt GÁLHIDY PÉTER egyéni hangú szobrászi világába. A mesterségének, az anyagalakításnak egy olyan organikusan kibomló alkotói folyamata rajzolódik ki, amely mintha állandóan archetipusok létrehozására törekedne. Témáit mintegy „összegzésképp”, lényegüket összesűrítve bontja ki, amely folyamatnak a valós „tárgy” formái visszabontása az eszköze: a szobrász magából a tárgyból indul ki, amelyet a forma révén tölt meg gondolattal. Ezt a feltételezett folyamatot egy Hamvas Béla által megfogalmazott gondolat-tal érzem rokonnak: „A tárgynak a művész ad formát azáltal, hogy a határoltba beleteszi a határtalant. A végtelen befogása a végesbe.”¹

1997-es konceptuálisabb irányú diplomamunkája, a magasban kifeszített, damilból készített szék installáció óta Gálhidy egy nagy váltással a hagyományos szobrászi felfogás felé fordult.² A tiszta növényi formákból kiindulva kezdte el felfedezni az anyagokkal való játékot, megfigyelni tárgyain a kiegyensúlyozás és a statikusság viszonyát, illetve használni a szobrászat klasszikus mesterségbeli eszközeit. Először vasat formázott, majd különböző nemes faanyagokat, és dolgozott vegyes technikával is, de kizárólag természetes anyagokat ötvözve. *Tollelvel* (2002) című több mint másfél méteres hegesztett vas munkáját számos levélforma, érezet-mintázat kísérlet követte, hogy végül eljusson a legegyszerűbb, a természetben önmagában nem, a művészetekben viszont annál inkább létező, szimbólumként is használt fűszálhoz.³ 2009-es, a pécsi Parti Galériában rendezett önálló kiállításának⁴ középpontjában is ez állt, mint ahogy az ugyanott, a Városháza elé – a Széchenyi térre – készült plasztikája is egy hatalmas letaposott fűszálat formált bronzból.

Talán nem véletlen, hogy Gálhidy Péter a fűszál – amely, ha jól tudom, a Hamvas Béla kedvenc olvasmányai közé tartozó keleti filozófiai szövegekben, taoista

¹ Hamvas Béla: *Öt meg nem tartott előadás a művészetéről*, 1987

² A 2003-ban *Plastica Dreams* címmel a Műcsarnokban rendezett kiállítás katalógusának bevezetőjében, mely *A tárgyparafrázistól a térprotézisig* alcímet viseli, a szerzők is definiálják ezt a tendenciát, mely a 90-es évek végén erősödött fel (Magyarországon is), melynek során a tárgyat (szobrot) képként realizáló és láttató installáció műfaja fokozatosan visszaszorul a hagyományos szobrászat újrafelfedezésének és újraértelmezésének hatására. A „szobrászat a szobrászat után” képviselői vállalkák a tradicionális plasztikára jellemző zártabb, testtel, térfogattal és kiterjedéssel rendelkező formát, a mesterségbeli tudásból fakadó szobrászati problémákat, miközben folyamatosan szem előtt tartják azt is, hogy a képzőművészet vizuális reneszánszához hasonlóan felértékelődött a szobor látványa, képszerűsége. (in: Kat. *Plastica dreams – Szobrászat az installáció után*, 2003)

³ Elég talán csak József Attila verseire utalnunk.

⁴ *Gálhidy Péter: Fűszállítás*. Parti Galéria, Pécs, 2009. július 11 – augusztus 26.